

Т.Л. Товста,
аспірант Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника,
м. Івано-Франківськ

ОЦІНКА РІВНЯ ЯКОСТІ ПРОДУКЦІЇ ЯК СТРАТЕГІЧНИЙ ІМПЕРАТИВ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Постановка проблеми. З виходом українських підприємств на зовнішній ринок та доступністю українських ринків для зарубіжних фірм, проблема якості харчової продукції стала пріоритетною для вітчизняного товаровиробника.

В розвинених країнах світу проблема покращання якості займає провідне місце в забезпеченні конкурентоспроможності робіт і послуг, створенні нових відносин між споживачем і виробником, задоволенні матеріальних потреб та соціальних інтересів суспільства. Особливого значення дана проблема набула в умовах кризи, яка супроводжувалась розривом економічних зв'язків, зниженням обсягів виробництва, втратою позицій на зовнішньому та внутрішньому ринках.

Досвід США, Японії, Німеччини, Південної Кореї та ряду інших країн доводить, що забезпечення прогресу у галузі якості шляхом застосування ефективних систем управління нею є одним з основних важелів, за допомогою яких їм вдалося вгамувати кризу в економіці та зайняти стійкі позиції на світовому ринку. Але найбільшого успіху досягли країни, де вирішення проблеми якості харчової продукції стало національною ідеєю та носить всезагальний характер.

У сучасних умовах якість харчової продукції є одним з найважливіших чинників успішної діяльності підприємства харчової промисловості. Удосконалення якості повинно означати радикальну перебудову свідомості людей та постійну мобілізацію зусиль на всіх рівнях організації підприємства.

У числі пріоритетних завдань є відпрацювання таких механізмів і підходів, які б дали змогу забезпечити населення нашої країни високоякісними вітчизняними продуктами харчування за доступними цінами, а також значно поліпшити асортимент харчування. Відпрацювання даної проблеми вимагає застосування комплексу заходів, спрямованих, з одного боку, на забезпечення безперебійного надходження на споживчий ринок зростаючої кількості різноманітних продуктів харчування високої якості, а з іншого — підвищення купівельної спроможності населення країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливою необхідністю для життєдіяльності людського організму є забезпечення його високоякісними продуктами харчування. Це зумовлює актуальність

дослідження з даної проблеми, які здійснюють не тільки такі науковці як М. Бабієнко, Є. Бузовський, А. Вакулєнко, Т. Іщенко, П. Лайко та ін., а й учені України та усього світу. У проведених дослідженнях, в яких започатковано розв'язання цієї надзвичайно важливої проблеми, ще не все враховано в зв'язку з новими умовами господарювання в агропромисловому комплексі, й, зокрема, входження України в ринкову сферу.

Постановка завдання. Метою статті є виклад результатів дослідження економічних засад щодо рівня якості харчової продукції в умовах глобалізації, а також методики оцінки її стану та перспектив розвитку.

Результати дослідження. В умовах ринкових відносин у будь-яких організаціях та підприємствах актуальність управління якістю харчової продукції визначається спрямованістю на забезпечення такого її рівня, який повністю в змозі задовольнити потреби споживачів. Без забезпечення стабільної якості, що відповідає вимогам споживачів, неможливо раціонально інтегрувати національну економіку у світове господарство.

У контексті конкурентоспроможності поняття якості та новизни набувають широкого змісту і характеризують насамперед високий рівень споживчих властивостей і параметрів, привабливу упаковку і зовнішній вигляд, наявність сервісного обслуговування та інформації про товар. Тому базою для оцінки якості і конкурентоспроможності має бути дослідження потреб споживача та вимоги ринку.

Для того, щоб визначити рівень якості та конкурентоспроможності будь-якого товару, необхідно не тільки порівняти його з іншим товаром, а й врахувати при цьому кошти, втрачені споживачем на його купівлю (рис.1).

За останній період через різке погіршення економічної й екологічної ситуації якість продуктів харчування за різними параметрами постійно знижується. Так, вміст білка й клейковини за останні роки у зерні озимої та ярої пшениць значно зменшився, що негативно позначається на якості борошна і, відповідно, хлібних продуктів. Основними причинами зниження якості є недотримання термінів виконання агротехнологічних процесів, що призводить до погіршення фітосанітарного стану посівів, недостатнє внесення основ-

Рис. 1. Якість і задоволеність споживача

них елементів живлення рослин, що вирощуються за інтенсивними технологіями.

Порушення технології використання пестицидів навіть у невеликих дозах, а також застосування застарілих технологій призводить до того, що в деяких підприємствах різних форм власності в продуктах харчування виявлено високий вміст пестицидів і важких металів. Рівень забрудненості продуктів харчування різко зростає, а особливо в екологічно забруднених зонах [1, с. 49].

Велику загрозу якості продукції харчування становлять дрібні переробні підприємства, які часто виробляють її в антисанітарних умовах, порушуючи вимоги державного стандарту, використовуючи неякісну сировину та пакувальні матеріали. Це стосується, насамперед, м'ясної та молочної продукції. Тому державний контроль має забезпечувати захист споживачів від неякісної продукції на основі моніторингу ринку [2, с. 17].

Ситуація ускладнюється тим, що в Україні фактично призупинено проведення наукових досліджень у галузі якості, не сформовано відповідної інфраструктури сприяння підприємств у її підвищенні.

Для удосконалення систем управління якістю на підприємствах харчової промисловості країни повин-

на бути створена відповідна наукова та методична база, учбова, консалтингова та сертифікаційна інфраструктура, щоб змінити не лише психологію людей, а й ставлення держави до цієї проблеми [3, с. 4].

У перехідний період української економіки до ринкових відносин управління якістю стає дедалі більш пріоритетним, але стратегічним імперативом.

З точки зору стратегічного підходу у становленні та розвитку систем управління якістю виділяються три ключові етапи: якість у виробництві, формалізована якість, стратегічний менеджмент якості. Саме ці етапи найбільш чітко відображають характер еволюційних змін, що відбуваються в процесі розвитку систем якості харчової продукції (рис. 2).

Підвищення якості харчової продукції пов'язане з додатковими витратами як інтелектуальної праці, так і матеріально-грошових коштів. Ці витрати можуть бути вищі за прибуток, одержаний від реалізації продукції з поліпшеними якісними показниками. Тому потрібно обчислювати як планову, так і фактичну економічну ефективність підвищення якості харчової продукції [4, с. 5].

Для цього необхідно зіставити декілька можливих варіантів виробництва і споживання однакової за призначенням продукції. Економічний ефект від по-

Рис. 2. Стратегічний підхід у становленні та розвитку систем управління якістю харчової продукції

ліпшення якості харчової продукції (Е) слід визначити за формулою:

$$E = [(C_n - C_6) - (C_n - C_6)]O, \quad (1)$$

де C_n , C_6 і C_n , C_6 — відповідно нова і базова ціна та собівартість одиниці харчової продукції; O — обсяг реалізованої харчової продукції.

Підвищення якості харчової продукції вимагає не тільки поточних, але й капітальних витрат. У цьому випадку кращим визнається той варіант, в якому величина приведених витрат є мінімальною:

$$C_i + E_n \cdot K_i \rightarrow \min, \quad (2)$$

де C_i , K_i — відповідно поточні й капітальні витрати в i -тих варіантах;

E_n — нормативний коефіцієнт ефективності капітальних вкладень.

Річний економічний ефект визначається як різниця між величинами приведених витрат за варіантами.

Оптимальним рівнем якості продукції вважається такий, за якого різниця між додатковим ефектом від поліпшення якості продукції у сфері споживання і додатковими витратами на виготовлення високоякісної харчової продукції є найбільшою. Заштрихована площа — це прибуток від реалізації високоякісної харчової продукції (рис. 3).

Досягнення запропонованого рівня якості будь-якої продукції харчової промисловості можливе лише за умови високої технічної оснащеності виробництва, застосування найновішої технології, суворого дотримання технологічної дисципліни. Підвищенню якості харчової продукції, її конкурентоспроможності на світовому й національному рівнях сприяє поліпшення стандартизації, як головного інструменту фіксації і забезпечення заданого рівня якості [5, с. 15].

Основні вимоги щодо якості містяться у міжнародних стандартах, які розробляє Міжнародна організація стандартизації (ІСО) і які використовуються для сертифікації виробів, що експортуються в інші країни і реалізуються на світовому ринку. Про це свідчать порівняння стандартів ІСО серії 9000 і Державних стандартів України на молоко коров'яче (табл. 1).

Розробка науково обгрунтованих вимог щодо асортименту та якості товарів, визначення номенклатури їх споживчих властивостей і показників є одним з основних завдань при вирішенні проблеми якості і безпеки харчової продукції.

Вибір номенклатури споживчих властивостей товарів і показників повинен включати такі етапи:

— виявлення існуючої потреби та вибір товарів для її задоволення;

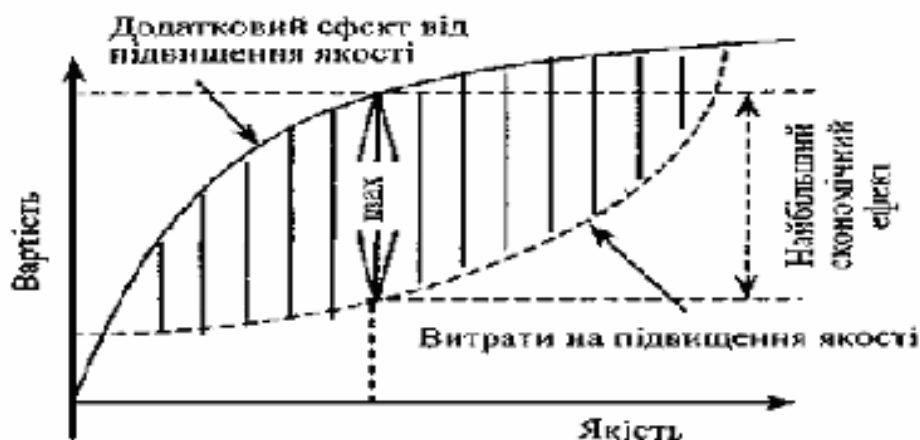

Рис. 3. Визначення оптимального рівня якості харчової продукції

Таблиця 1

Стандарти на молоко коров'яче незбиране (вимоги щодо закупівлі)

Назва показника якості, одиниця вимірювання	Державний стандарт України (норма для паунків)			Міжнародні стандарти ISO - 9000
	вищий	перший	другий	
Кислотність, °Т	16—17	≤19	≤20	≤18
Ступінь чистоти за еталом, група	1	1	2	...
Загальне бактеріальне осіменіння, тис./см ³	≤300	≤500	≤3000	≤100
Температура, °С	≤8	≤10	≤10	≤4
Масова частка сулих речовин, %	≥11,8	≥11,5	≥10,6	...
Кількість соматичних клітин, тис./см ³	≤400	≤600	≤800	≤400

— розробка номенклатури властивостей товарів та їх показників;

— визначення показників споживчих властивостей;

— порівняння товарів за показниками властивостей з аналогічними виробами [6, с. 15].

Оскільки Україна обрала курс на інтеграцію в Європейський Союз необхідним стає впровадження сучасної європейської стратегії якості та безпеки продукції і послуг. Спільними зусиллями експертів — представників ЄС і української влади — виявлені на-

прями гармонізації законодавства України із законодавством ЄС, в тому числі законодавчої бази, яка описує механізми одержання стабільної якості і безпеки продукції.

Україні, якщо вона бачить своє майбутнє в Європейському Союзі, необхідно мати свій національний індекс задоволення споживача, який має розраховуватися на основі європейського, з огляду на особливості розвитку українського ринку. Ця робота має бути комплексною, враховувати особливості національного спо-

живчого ринку та широкий спектр причин, що гальмують її сьогодні, серед яких слід виділити наступні:

1) Розвиток знеособленої системи масового споживання, яка орієнтується, скоріше, на виробництво і пропозицію величезної кількості товарів і видів діяльності, а не на задоволення потреб окремого споживача.

2) Через ненадійність митних кордонів, або створення вільного ринку без митних кордонів більша частина імпортованої в країну продукції потрапляє на споживчий ринок поза зоною регулювання і обов'язкової сертифікації, тобто контрабандним шляхом.

Реальних змін на краще щодо якості та безпечності товарів на вітчизняному ринку можна досягти лише за умови вирішення всіх складових цієї проблеми. З метою захисту внутрішнього ринку від інтервенції низькоякісних імпортованих товарів та підвищення конкурентоспроможності товарів вітчизняного виробництва необхідно:

— ввести обмеження (через митні збори, квоти, ліцензії та інші нетарифні бар'єри) на ввіз в Україну деяких споживчих товарів, які виготовляються в інших державах (Польща, Туреччина, Голандія, Ізраїль, Німеччина, США) спеціально для слаборозвинених країн, а в самих країнах-виробниках не споживаються (відповідні консерви, маргарин, курячі стегенця, фарш, кондитерські вироби, дитяче харчування, товари);

— зберегти обов'язкову сертифікацію основних груп споживчих товарів, яка стимулює підвищення якості продукції вітчизняних виробників і є серйозною перешкодою для імпортерів низькоякісних товарів з інших країн;

— з урахуванням досвіду зарубіжних країн затвердити перелік товарів, які підлягають обов'язковому захисту голографічними захисними елементами, терміново ввести маркування генетично модифікованих продуктів;

— розробити і здійснити національну програму відродження та нарощування виробництва імпортозамінної продукції, підтримки вітчизняного товаровиробника. За попередньою оцінкою це дало б змогу замінити на споживчому ринку щонайменше 40—50% товарів іноземного виробництва на вітчизняні;

— внести зміни і доповнення до Правил торгівлі на ринках в частині посилення відповідальності керівництва ринків та ветлабораторій, а також приватних осіб, які торгують продуктами домашнього виготовлення (ковбасні, м'ясні, кондитерські, борошняні вироби тощо), за якість та безпечність продуктів, а також додержання санітарних норм як на території ринків, так і в прилеглий до них зоні;

— внести зміни в діючі Правила торгівлі алкогольними напоями та тютюновими виробами в частині припинення роздрібної торгівлі ними на ринках, з

транспортних засобів, інших пересувних місць торгівлі.

Всі перелічені заходи дозволять підприємствам харчової промисловості України подолати сучасну кризу та гідно конкурувати на світовому ринку.

Висновки. Таким чином, якість продуктів харчування є нині одним із найголовніших завдань на всіх рівнях державного управління. Для впровадження систем якості, що відповідають міжнародному стандарту, уряд має створювати та розвивати мережу навчальних закладів усіх рівнів, консалтингових і сертифікаційних центрів. Реалізація Національної політики у цій надзвичайно важливій галузі якості має проводитися з урахуванням стану розвитку вітчизняного споживчого ринку. Висока якість вітчизняної харчової продукції сприятиме формуванню міжнародного іміджу України, встановленню рівноправних і взаємовигідних стосунків з іншими країнами.

На нашу думку, значне зростання виробництва високоякісних продуктів харчування можливе за таких обставин, якщо:

— протягом ближчих кількох років сформувати ефективну систему підтримки українського аграрного виробника відповідно до вимог СОТ і ЄС;

— гармонізувати національні стандарти харчової продукції зі стандартами найбільш розвинених країн світу;

— розробити і впровадити спеціальну національну програму кредитування високоякісних продуктів харчування.

Вищезазначені та інші не вирішені актуальні питання свідчать про доцільність розроблення та затвердження на законодавчому рівні Харчового кодексу України.

Література

1. **Петкова Л.** Концептуальні засади оцінки та прогнозу нової якості економічного зростання України // Регіональна економіка. — 2005. — № 2. — С. 48—58.
2. **Бабієнко М.Ф., Бузовський Є.А., Іщенко Т.Д., Лайко П.А.** Якість сільськогосподарської продукції та продуктів харчування як вирішальна складова продовольчої безпеки // Економіка АПК. — 2005. — №1. — С. 12—21.
3. **Харченко Т.** Якість виробів як засіб задоволення потреб споживача і забезпечення конкурентоспроможності продукції // Економіка, фінанси, право. — 2003. — № 3. — С. 3—5.
4. **Онишко С.В.** Оцінка якості зростання економіки України // Проблеми науки. — 2003. — № 5. — С. 5—11.
5. **Миронюк Г.** Державна політика у сфері якості // Стандартизація, сертифікація, якість. — 2001. — № 4. — С. 34.
6. **Казаков М.М.** Якість і безпека товарів: сучасні інноваційні підходи та європейська стратегія розвитку // Економіка і управління. — 2001. — № 2. — С. 12—20.